

VSEBINA

Zasedba 3

Florian Zeller 5

Zame je gledališče prostor vprašanj in ne odgovorov 9

Intervju z avtorjem drame Oče Florianom Zellerjem

Martin Rakuša 13

Ko spomini bledijo

Neva Železnik 21

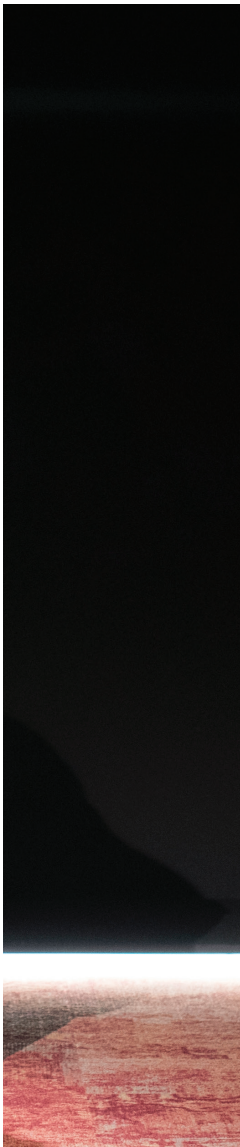
Oče ni »žleht«, bolan je

Prvič v SLG Celje 28

Pripravljamo 30

Zasedba in vsebina predstave v angleščini 34

Florian Zeller

OČE

(Le Père)

Tragična farsa

Prevajalec **Andraž Ravnik**

Režiser **Jernej Kobal**

Dramaturginja **Tatjana Doma**

Scenografinja **Urša Vidic**

Kostumograf **Alan Hranitelj**

Avtor glasbe **Laren Polič Zdravič**

Lektor **Jože Volk**

Oblikovalci luči **Urša Vidic, Jernej Kobal, Uroš Gorjanc**

Asistentka lektorja **Živa Čebulj**

IGRAJO

Anne, Andréjeva hčerka, Ženska **Manca Ogorevc**

André, star moški **Branko Završan**

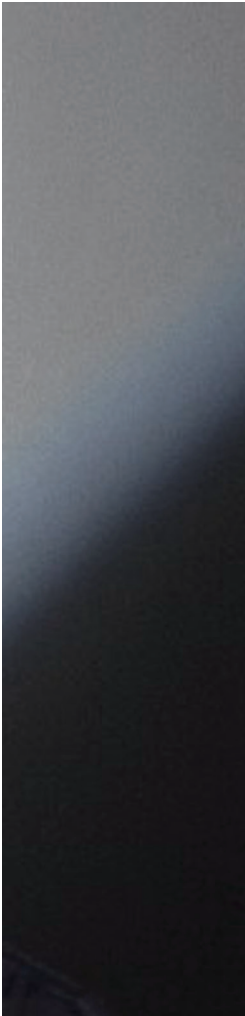
Moški, Pierre **Andrej Murenc**

Laura, Ženska, Martine **Lučka Počkaj**

Vodja predstave Anže Čater • *Šepetalka* Simona Krošl • *Lučni mojster* Uroš Gorjanc • *Tonski mojster* Drago Radaković • *Dežurni tehnike* Dani Les • *Rekviziter* Roman Grdina • *Frizerki* Marjana Sumrak, Andreja Veselak Pavlič • *Garderoberki* Melita Trojar, Mojca Panič • *Odrski mojster* Gregor Prah • *Pomočnik tehničnega vodja* Rajnhold Jelen • *Tehnični vodja* Miha Peperko • *Upravnica* mag. Tina Kosi

PREMIERA **28. SEPTEMBRA 2018**

FLORIAN ZELLER

Florian Zeller (1979, Pariz) je sodobni francoski romanopisec in dramatik, eden najbolj prodornih sodobnih francoskih avtorjev. Diplomiral je na Institut d'études politiques de Paris leta 2001. Njegova dela so prevedena v številne tuje jezike, njegove igre pa igrajo v mnogih uglednih gledališčih po svetu. Napisal je pet romanov in enajst dramskih besedil, za katere je prejel številne prestižne nagrade tako doma kot v tujini. Med najuglednejše gotovo sodijo literarna nagrada interallié in več najvišjih gledaliških nagrad molière.

Njegova pisateljska pot je zgodba o uspehu. Svoj prvi roman *Neiges artificielles* je napisal pri dvaindvajsetih in zanj prejel ugledno nagrado fundacije Hachette. Z romanoma, ki sta sledila, *Les Amants du n'importe quoi* (2003), zanj je prejel nagrado monaškega princa Pierra, in *La Fascination du pire* (2004), slednji mu je prinesel prestižno francosko literarno nagrado interallié, je pri petindvajsetih letih postal eden najbolj uglednih imen francoske literarne scene. Pozneje je napisal še roman *Julien Parme* (2006) in bolj uspešni *La Jouissance* (2012). Njegov zadnji roman je edini, s katerim je še zadovoljen, za svoje zgodnje romane pa pravi, da se v njih ne prepozna več. Po njegovem romanu *Une Heure de Tranquillité* je režiser Patrice Leconte posnel film, Zeller pa je roman predelal v filmski scenarij. Trenutno avtor pripravlja filmski scenarij po svoji drami *Oče* (*Le Père*, 2012), režija tega filma pa bo njegovo prvo srečanje s filmsko režijo.

Čeprav je zaslovel kot romanopisec, se je izredno hitro uveljavil kot izredno prodoren in prepoznaven dramatik. S svojim

pisanjem se uvršča v sam vrh sodobnega dramskega pisanja in je eden najpomembnejših sodobnih francoskih dramatikov, ki dosega velike uspehe tako v domovini kot tujini. Tednik *L'Express* ga je označil za »najboljšega francoskega dramatika poleg Yasmine Reza«, dnevnik *The Guardian* pa za »najbolj zanimivega sodobnega avtorja«.

Svoj nedvomni talent za dramsko pisanje je pokazal že s prvima drama-
ma *L'Autre* (2004) in *Le Manège* (2005). Dramo *L'Autre* je režiral sam leta 2007 v Comédie des Champs-Élysées. Gledališče je odkril pozno, skoraj slučajno, ko so mu po uspehu njegovega prvega romana *Neiges artificielles* naročili libreto za opero. Takrat se je zaljubil v gledališče in se navdušil nad dramskim pisanjem. Leta 2006 je spet doživel velik uspeh v gledališču z dramo *Si tu mourais*, ki mu je prinesla nagrado francoske akademije, leta 2007 pa je bila uprizorjena še njegova igra *Elle t'attend*. Obe igri sta bili nominirani za nagrado molière. Sezona 2010/11 je bila zanj ponovno izredno uspešna, uprizorili so kar dve njegovi besedili, dramo *Mama (La Mère)*, ki je glavni igralki prinesla nagrado molière za najboljšo igralko, in komedijo *Resnica (La Vérité)*.

Tragična farsa *Oče* je leta 2014 prejela kar tri nagrade molière – Florian Zeller za najboljšo dramsko besedilo, Robert Hirsch za najboljšega igralca in Isabelle Gélinas za najboljšo igralko. Leta 2015 je *Oče* prejel še nagrado brigadier, igra pa je prejela tudi nominaciji za nagrado tony (najboljšo dramsko besedilo in najboljšega igralca v glavni vlogi, ki je nagrado tudi prejel).

Zellerjeva najnovejša drama *Sin (Le Fils)* je bila krstno uprizorjena v gledališču Comédie des Champs-Élysées 3. februarja 2018 in je požela velik uspeh.

Ko je Florian Zeller začel pisati tragično farso *Oče*, svoje sedmo dramsko besedilo, ni natančno vedel, da bo pisal o demenci. »Ko začnem pisati, ne poskušam nečesa povedati, šele na koncu odkrijem, kaj sem želel povedati. Na primer pri *Očetu* se nisem prepričeval in ni me skrbelo, da pišem igro o demenci, ni se mi zgodilo na tak način. Pisal sem in potem je prišel lik ... Skoraj na koncu sem presenečen ugotovil, da gre za demenco.«

Dramo je začel pisati za francoskega igralca Roberta Hirscha, ki je bil takrat star 88 let. Robert Hirsch ga je prosil, naj napiše nekaj zanj, pri čemer ni imel natančne ideje, o čem naj avtor piše. Tako je z mislijo na velikega igralca, na njegov glas in telo, napisal *Očeta*. Robert Hirsch je svojo kariero začel kot baletni plesalec, bil pa je tudi klovn in predvsem veliki igralec. Med pisanjem zanj je Zeller pomislil, da je izkušnja starosti trenutek, ko se povežeta tragedija in burka. Ideja o izgubi spomina ni bila osnovna tema pisanja, temveč je avtor tekom pisanja ugotovil, da glavni lik ne prepozna več drugih oseb. Izvirnost igre *Oče* je verjetno v tem, da gledalci z glavnim likom delijo njegove tegobe, saj ne vedo več dobro, kdo je kdo. V *Očetu* je ustvaril pretresljivo sliko človeka, ki trpi za demenco in ne loči več med realnostjo in domišljijo. Želel je, da bi gledalci doživljali zgodbo znotraj bolezni, ne pa da bi v igri govorili o demenci.

Krstna uprizoritev je bila septembra 2012 v gledališču Hébertot v Parizu, predstava se je tam z velikim uspehom igrala do leta 2014, leta 2015 so jo prenesli v La Comédie des Champs-Élysées.

Zelo učinkovita tehnika, ki jo je avtor uporabil tako v *Očetu* kot v predhodni igri *Mama*, je malenkost spremenjena variacija istega prizora. »To je način, da bi ljudi pripravil, da bi razmišljali, kje so. Ko mislijo, da vedo, ugotovijo, da ne vedo, to želim izkusiti in deliti z ljudmi. To je le tehnični pripomoček, kako to doseči. Obstaja francoska beseda »ludique«. Začetek pisanja je zame igriv, čeprav gre za črno komedijo, je še vedno igrivo.«

ZAME JE GLEDALIŠČE PROSTOR VPRAŠANJ IN NE ODGOVOROV

Intervju z avtorjem drame Oče Florianom Zellerjem

Kariero ste začeli kot pisatelj, potem pa ste se strastno predali gledališkemu pisanju. Kakšno je vaše prvo srečanje z gledališčem?

Zgodilo se je skoraj slučajno. Nisem dobro poznal gledališča, toda po izidu mojega prvega romana so me povabili k pisanju libreta. S to izkušnjo sem vstopil v svet uprizoritvene umetnosti, kjer se mi je vse postavilo na glavo. V tistem času si še niti nisem mogel predstavljati, da bo gledališče nekega dne zavzelo toliko prostora v mojem življenju.

Kaj vas je pri gledališču najbolj prevzelo?

Najbolj me pri gledališču prevzema to, da gre predvsem za umetnost skupnega doživljanja. Vsak stopi v dvorano s svojo osebno zgodbo, in v vsakem bo zazvenelo drugače. A kadar stvari na odru dobro funkcionirajo, čustva prepojijo dvorano in takrat je, kot da bi tudi gledalci postali del predstave. No, saj tudi postanejo. To je živa množica, ki ima dušo in ki je lahko, kakšen večer, tudi talentirana.

Katere so najbolj usodne razlike med romani in dramatiko?

Katere ustvarjalne izzive najdete pri pisanju dramatike, česar v pisanju romanov ni?

Prva velika razlika je v tem, da je predstava skupinsko delo. Osebno zelo rad pišem, kadar imam v mislih prav določenega igralca. Rad imam igralce in občudovanje mi odpira marsikatera vrata.

Od kod ideja za Očeta?

Ta tekst sem napisal za igralca, Roberta Hirscha, ki je bil v Franciji prava legenda. Takrat je bil star 88 let in njegovo telo, njegov glas in poseben

način bivanja v svetu so me zvalili v to, da napišem dramo o demenci. Na samem začetku nisem imel zelo jasnega namena. Začel sem pisati tekst, kot v sanjah, in pustil sem se voditi nezavednemu. Šele kasneje, ko sem jo končal, sem se zavedel, o čem res govori.

Vas je problem demence zanimal že ob začetku pisanja te drame?

Rad imam umetnost, ki postavlja resničnost pod vprašaj, ki nas spodbudi, da podvomimo v svoje dojemanje. Prav zato me je vprašanje demence zanimalo z umetniškega vidika. Vendar je nisem želel obravnavati preveč konvencionalno. Kmalu me je prešinilo, da bi bil prikaz izrazito subjektivne izkušnje lahko zelo zanimiva pripovedovalska pot. Kakor da bi gledalec sam začel dvomiti o tem, kaj je res in kaj ne, da bi se čutil ujetega v nekakšnem labirintu, od koder bi hotel pobegniti. Na splošno mi je bolj všeč, kadar so gledalci aktivno vpleteni v predstavo. Ne pripovedujemo jim neke zgodbe: živijo jo.

So vam izkušnje pri pisanju romanov pomagale pri pisanju za gledališče ali ste se morali nekako na novo učiti pisati?

Ponavadi so romanopisci slabi dramatik, saj preveč pripovedujejo, vse hočejo razložiti. Gledališki jezik pa je impliciten, ne izraža se določno. In ker nisem igralec, sem lahko delal zgolj intuitivno. Zelo rad imam glasbo ... Mogoče pa mi je glasba nekoliko pomagala pri tem.

Preizkusili ste se tudi kot režiser svojih iger. Kakšne so bile te izkušnje?

Užival sem, ko sem režiral nekatere od svojih tekstov, zato ker imam rad igralce, in to je bila priložnost, da delam z njimi. Ampak zdaj izjemno rad delam tudi z režiserji, ki jih spoštujem in ki lahko predstavo obogatijo. Včasih zna biti zanimivo, kadar kakšna režija nastaja »proti« predstavi.

Hodite na premiere svojih dram? Kakšni so vaši občutki ob prvem gledanju? Se lahko sprostite in uživate ali pa ste ves čas na preži in si mislite: »To bi morali drugače narediti! Tega ni dobro odigrati!«

Ne, v resnici ne uživam. Sem pa popolnoma notri. Na nek način imam občutek, da sem na odru. Rekli so mi že, da se mi ustnice premikajo, kakor da bi tiho ponavljal tekst skupaj z igralci. In kadar se stvari ne

odvijajo, kakor bi želel, trpim, pretirano trpim. Se pa to razlikuje od igre do igre.

Kakšno gledališče vas zanima?

Ne maram političnega gledališča. Pa tudi nasploh ne maram preveč umetnosti, ki včasih že prav didaktično razlaga, kaj si morate misliti o svetu ali kako čutiti. Rajši imam tisto umetnost, ki vas postavlja pred dvom. Zame je gledališče prostor vprašanj in ne odgovorov.

S čim se trenutno ukvarjate?

Trenutno pripravljam filmsko adaptacijo *Očeta*, in to mi jemlje ogromno časa. To bo tudi prvi film, ki ga bom režiral ...

Spraševala Tatjana Doma

Prevedla Živa Čebulj

Martin Rakuša

KO SPOMINI BLEDIJO

Hči je pripeljala očeta v nevrološko ambulanto. Zadnjih nekaj mesecev opažajo, da pozablja. Ne zelo hudo. Včasih pozabi, da so zmenjeni za kosilo. Včasih, da so se pogovarjali o določeni temi, včasih se ne spomni besede med pogovorom. Vse te težave ga nekoliko ovirajo pri vsakodnevem življenju, vendar ne toliko, da ne bi bil samostojen. Hčer in tudi njenega očeta skrbi, da je postal dementen. V čakalnici opazujeta druge bolnike in njihove svojce. Nekateri so zgovorni, drugi se držijo zase. Nekdo omeni tudi Alzheimerjevo demenco. Med premišljevanjem ju povabijo v ordinacijo.

PRED 100 LETI ...

Zgodba o Alzheimerjevi bolezni se prične pred nekaj več kot 100 leti. V začetku 20. stoletja so k nemškemu nevropsihiatru dr. Aloisu Alzheimerju pripeljali bolnico Augusto D. Bolnica je imela simptome redke bolezni – bila je pozabljiva. Pri dr. Alzheimerju se je zdravila več let. Ko je umrla, so opravili obdukcijo. Dr. Alzheimer je pod mikroskopom pregledal koščke njenih možganov in jih obarval z različnimi barvili. Pri barvanju z določenim barvilom je v preparatu opazil rožnate lise. Spremembe so ga spominjale na škrob, zato jih je opisal kot amiloid (podoben škrobu). Na koncu svojega znanstvenega članka je še zapisal: »To je redka bolezen, ki je v prihodnosti ne bomo dostikrat videli.«

... IN DANES

Danes je demenca pogosta bolezen. Število obolelih iz leta v leto narašča. Leta 2040 lahko v Sloveniji pričakujemo toliko dementnih bolnikov, kot ima Celje prebivalcev. Poleg Alzheimerjeve bolezni poznamo še

druge oblike demence. Nekatere so lahko posledica možganske kapi ali Parkinsonove bolezni.

V ordinaciji je nevrolog pričel pogovor. Predvsem ga je zanimalo, kakšne so bolnikove težave in kakšen vpliv imajo na bolnikovo življenje. Ali lahko še vedno poskrbi sam zase, plača račune, nakupi stvari, se znajde v mestu, si pripravi hrano, pospravi stanovanje, se obleče in skrbi za osebno higieno.

S temi vprašanji je hotel najprej ugotoviti, kako hude so bolnikove težave. Včasih se svojci in tudi bolniki bojijo demence. Če nekdo **večkrat pozabi ključe ali zamuja na sestanke, še ni dementen**. Omenjene težave se lahko pojavijo tudi pri motnjah pozornosti ali depresiji. Kadar ima starejši človek težave z orientacijo v času ali prostoru, spominom, računanjem ali načrtovanjem in se tega ne zaveda, moramo na to postati pozorni.

Pri starostniku se je lahko pojavila **blaga kognitivna motnja**, za katero so značilne omenjene težave. Pri tem lahko bolnik vsemu navkljub še vedno opravi vse dejavnosti, a za to potrebuje več časa.

Glavna razlika med blago kognitivno motnjo in **demenco** je, da bolnik z demenco zaradi omenjenih težav ne zmore več samostojno opraviti opravil, ki jih je lahko pred pričetkom bolezni. Npr. naš bolnik tako pogosto pozablja vzeti zdravila, da mu jih mora dajati hči.

ALZHEIMERJEVA BOLEZEN ...

Blaga kognitivna motnja je lahko tudi začetek Alzheimerjeve bolezni. Pri blagi obliki Alzheimerjeve bolezni so v ospredju težave s spominom. Bolnik se ne more spomniti dogodkov, ki so se zgodili pred kratkim, medtem ko se še dobro spominja dogodkov iz svoje mladosti. Ko bolezen napreduje, se počasi pojavijo še ostali znaki. Sprva se vedno težje spomni datuma, medtem ko se dobro znajde v prostoru. Dolgoročni spomin prične bledeti, govorica postane borna. Zaradi težav z računanjem se oseba izogiba plačevanju računov, vrnjenega denarja ne preveri. Branje in pisanje postaneta težavni. Občasno ne prepozna svojcev.

Do svojih dejanj je vse manj kritičen. V zadnji stopnji bolezni je bolnik popolnoma odvisen od tuje nege in pomoči.

ALZHEIMERJEVA BOLEZEN NI SAMO BOLEZEN SPOMINA ...

Nevrolog je bolnika in hčer spraševal tudi o njegovih osebnostnih lastnostih. Ali se je bolnik morda spremenil? Se umaknil vase ali mogoče postal bolj nagle jeze? Kako spi, ali živo sanja ali ima celo nočne more?

Čeprav so osrednja težava bolnika z Alzheimerjevo boleznijo motnje spomina, so pogoste tudi duševne ali telesne težave.

Drugi obraz Alzheimerjeve bolezni so duševne spremembe. Bolniki postanejo svojeglavi, ne želijo jesti ali piti, lahko so žaljivi. Dostikrat nehote hudo prizadenejo svojce. Včasih zamenjajo noč za dan in begajo. Zaradi težav z ravnotežjem padejo in se poškodujejo. Precej starostnikov si zlomi kolk. Njihova rehabilitacija je dolgotrajna ali celo nemogoča.

Nekaj let po pričetku bolezni lahko postanejo agresivni in razdražljivi, proti koncu pa se povsem umaknejo sami vase. Razvijeta se lahko depresija in apatija. Tako kot pri telesnih je tudi pri duševnih težavah pomembno, da o njih obvestimo zdravnika.

Že blago dementni bolniki imajo lahko težave s požiranjem tekočin. Dostikrat pozabijo na zadostno uživanje le-teh, kar lahko privede do dehidracije. Po drugi strani pa se jim lahko pogosto zaleti, kar v najslabšem primeru privede do pljučnice in sprejema v bolnišnico. Menjava okolja po navadi še dodatno poslabša bolnikove kognitivne sposobnosti. Čuti se ogroženega in ne razume, zakaj se mora podrediti drugačnemu redu ali kdo so ljudje v njegovi sobi.

Bolniku z demenco lahko pomagamo na dva načina. Prvi zahteva precej potrpljenja in naporov svojcev. V primeru sprememb hranjenja je pomembno, da svojci oziroma skrbniki na nevsiljiv način opazujejo in bodrijo bolnika, naj dovolj je in pije.

V primeru vedenjskih sprememb, ki so tako hude, da jih ni mogoče obvladati brez zdravil, je treba na to opozoriti osebnega zdravnika in

tudi zdravnika, pri katerem se zdravi zaradi demence (nevrolog, psihiater). Na voljo imamo kar nekaj zdravil (antidepresivi, antipsihotiki), s katerimi lahko bolniku pomagamo. Zdravila, ki jih uporabljamo za zdravljenje Alzheimerjeve bolezni, so na voljo tudi v obliki hitro topljivih tablet, tako da ni razloga, da bi z zdravljenjem prenehali.

KAJ LAHKO NAREDIMO ...?

Bolnik in hči sta naredila prvi korak. V družini so se odkrito pogovorili. Pogosto se namreč zgodi, da težave zanemarijajo, jih pripišejo starosti, utrujenosti, stresu ali naporu. Bolnika je treba povabiti na pregled k osebnemu zdravniku. Že to lahko zanj predstavlja stres. Sam je lahko prepričan, da je z njim vse v najlepšem redu.

Osebni zdravnik se bo pogovoril z bolnikom in s svojci. Na podlagi pogovora se bo odločil za nadaljnje korake. Eden izmed njih so presejalni testi za demenco. V Sloveniji imamo na voljo dva takšna testa: kratek preizkus spoznavnih sposobnosti in test risanja ure. Rezultati testov kažejo na večjo oziroma manjšo verjetnost demence, nikakor pa ne služijo postavitvi diagnoze.

ALI IMAMO ZDRAVILA ...

Odgovor na to je zahteven. Kljub vsem naporom nam zaenkrat še ni uspelo odkriti zdravila, ki bi ustavilo proces počasnega propadanja možganov, značilnega za Alzheimerjevo bolezen.

Osebni zdravnik, nevrolog ali psihiater lahko v primeru, da oceni, da ima bolnik Alzheimerjevo demenco, predpiše eno izmed štirih zdravil, s katerimi lahko upočasnimo napredovanje bolezni. Predpisana zdravila ojačajo prenos signalov v možganih. Zdravila so na voljo le na

recept in jih ni treba doplačati. Pomembno je, da z zdravljenjem pričnemo čim prej. Bolnik naj jih redno jemlje v najvišjem možnem odmerku. Občasno se lahko pojavijo stranski učinki, od katerih so najpogostejše prebavne težave.

V lekarni lahko kupimo zeliščne pripravke, ki naj bi ugodno delovali na spomin, vendar rezultati velikih študij niso zelo trdni. Vsekakor ta zdravila niso nadomestilo za zdravila, ki jih lahko predpiše le zdravnik.

ENO IZMED ZADNIH VPRAŠANJ ...

Po koncu pregleda je hči postavila nevrologu še zadnje vprašanje, ki je precej pogosto. **Ali je demenca dedna?** Nekatere oblike demenc so dedne. Vendar bolniki, ki imajo dedno obliko demence, po navadi zbolijo pred 60. letom starosti.

Glavni dejavnik tveganja za nastanek demence je starost. Nekateri dejavniki so enaki kot za nastanek možganske kapi – visok krvni pritisk, povišane maščobe in sladkorna bolezen. Najbolj so ogroženi moški, ki imajo visoke vrednosti sistolnega pritiska (160 mm Hg ali višje) in ne jemljejo nobenih zdravil.

Med razvadami naše družbe velja omeniti kajenje in prekomerno uživanje alkohola. Tako imajo kadilci skoraj dvakrat večjo možnost, da zbolijo zaradi Alzheimerjeve bolezni, kot nekadilci.

NA KONCU ...

Bolnik in hči sta zaključila s pregledom. Pred njima je še nekaj preiskav, s katerimi bo nevrolog čim bolj natančno postavil diagnozo in se nato odločil za ustrezno zdravljenje. Ne glede na prihodnje izvide ju je opozoril, da demenca ni bolezen enega človeka, temveč bolezen vse družine.

V skrbi za bolnika svojci pogosto trpijo in izgorevajo. V njih se menjajo čustva skrbi, jeze in nemoči, ki postanejo še močnejša zaradi utrujenosti ob skrbi za ljubljeno osebo. Demenca je lahko včasih zadnja kaplja čez rob, ko so odnosi v družini skrhani že od prej.

En človek kljub močni volji in veliki želji takšnega bremena ne zmore nositi sam. To še posebej pride do izraza, ko bolezen napreduje. Ob pričetku bolezni je dobro, da se družina dogovori, pri kom bo bolnik stanoval, kdo bo zanj skrbel podnevi in kdo ponoči. Pri tem si lahko pomagamo z organizirano pomočjo na domu. V kolikor vidimo, da sami ne zmoremo več, moramo zaprositi za domsko varstvo. Za nasvet lahko vprašamo osebnega zdravnika, nevrologa ali psihiatra. Obrnemo se lahko tudi na slovensko združenje za pomoč pri demenci Spominčica ali na Inštitut Antona Trstenjaka.

Čeprav je skrb za bolnika precej težko obdobje za družino, je bolnik tudi v poznem obdobju bolezni dojemljiv za čustva. Zavedati se moramo, da je pred nami naša ljubljena oseba, ki zaradi bolezni ne razume naših naporov in skrbi. Kljub temu je pomembno, da se z njim ali njo pogovarjamo in poskušamo biti potrpežljivi. Čeprav je dostikrat razdražljiv ali umaknjen vase, še vedno čuti ljubezen in toplino.

Doc. dr. Martin Rakuša, dr. med., spec. nevrolog, je zaposlen na Oddelku za nevrološke bolezni UKC Maribor.

Neva Železnik

OČE NI »ŽLEHT«, BOLAN JE

Na starost, mnogi pa tudi v mlajših letih, predvsem zaradi preza-poslenosti, stresa, neprespanosti, raztresenosti, utrujenosti itd. pogosto kaj pozabimo ali pozabljamo. Tako iščemo ključe, očala ali imamo informacijo »na koncu jezika«, pa se je ne spomnimo ... Če sedemo, se umirimo in razmislimo, hitro najdemo iskani pred-met ali se spomnimo iskanega imena, priimka ali podatka. Zato si ljudje, ki so prezaposleni, in takšnih je tudi v Sloveniji vse več, pišejo seznime nalog in opravi v svoj koledar, in tudi kam so kaj spravili. Da česa ne pozabijo. Kdaj pa kdaj si je pa treba vzeti tudi dan ali več oddiha, da takrat, kot pravimo, spustimo možgane na pašo.

Tovrstne tako imenovane motnje ali blokade spomina imamo občasno vsi, a te ne ovirajo našega življenja. Za bolnike, denimo, s tipično klinično sliko Alzheimerjeve bolezni pa tega ne bi mogli reči. Oni se, četudi se umirijo in sedejo, ne bodo več spomnili, kam so odložili ključe ali očala, niti jim pomoč v obliki dodatnih informacij ne bo koristila, da bi se spomnili, kako je ime njihovi znanki itd. V napredovani fazi bolezni celo pozabijo, zakaj se ključki in očala sploh potrebujejo ... Sicer pa se, ko je demenca v razmahu, ne morejo naučiti več ničesar novega.

OČE

Včasih lahko slišimo tega ali onega znanca, ki pravi, da je njegov oče, nekoč bister, umirjen, prijazen in bister možakar, postal »žleht«. Predvsem pa se kar naprej z vsemi prepira, jih vse ves dan utruja z istimi vprašanji, sam pa kar ves dan govori eno in isto

ter jih obtožuje, da so mu ukradli enkrat nove srajce, potem klobuk, rokavice ali denarnico, celo pohoštvo. Prav tako se noče umivati, je pogosto zmeden, ne zna več vklopiti televizorja, če gre ven, se izgubi, tudi doma išče svoj dom itd.

Ko mu omenijo, da bi ga peljali k zdravniku, postane nejevoljen, celo nasilen. Vsi zato obupujejo in strah jih je, da si bo kaj storil, ko bo sam. Bo zažgal hišo, ko si bo kuhal kavo ali si pogrel juho na štedilniku, ga bo povozil avto, če bo odšel ven ... Nikogar ni v družini, obupano pripovedujejo, ki bi bil lahko ves čas z njim, saj vsi hodijo bodisi v šolo bodisi v službo. V dom starejših noče, niti v nobenem zanj ni prostora, stalne javno organizirane pomoči na domu pa v Sloveniji tudi ni ...

DEMENCA

Bolezen (ne le Alzheimerjeva demenca, ampak tudi demenca po možganski kapi, po Parkinsonovi bolezni itd.) se razvija počasi, zato jo je v prvi fazi težko prepoznati.

Sicer gotovo veste, da so pri nas vse duševne bolezni, sploh pa demenca, stigmatizirane.

In bolniki? V prvi fazi bolezni se navadno zavedajo, da je z njimi nekaj narobe, da niso več takšni, kot so bili. Vedo, da delajo nerazumne stvari in zato zelo trpijo, strah jih je, da bi jih imela okolica, ko česa ne bodo vedeli ali znali, za nore, in da bi se jim za hrbtom smejali. Zato se pogosto zapirajo med štiri stene, nekateri pa svojega stanja tudi ne prepoznajo kot problematičnega.

Dejstvo je, da je vsak bolnik butik zase. Vse je odvisno od tega, kateri del možganov ima poškodovan.

MOŽGANI

Čeprav so človeški možgani majhni, predstavljajo sedež našega mišljenja in so nadzorno središče za vse telo. Vse nadzirajo, z vsem upravljajo. Tako denimo upravljajo delovanje srca, dihanje, gibanje, občutenja (dotik, vid, sluh, voh, okus), mišljenje, z njimi govorimo, računamo, razmišljamo in tudi sanjarimo. Iz možganov prihajajo vse naše misli, prepričanja,

spomini, vse, kar vemo, in tudi naše razpoloženje. Z možgani slikamo, pišemo pesmi in se zaljubimo.

Toda možgani, kot vsi drugi naši organi in organski sistemi, lahko zbolijo. Med najbolj znane in pogoste bolezni možganov sodijo: glavobol (tudi migrena), motnje spanja, epilepsija, možganski tumorji, multipla skleroza, možganska krvavitev, Parkinsonova bolezen, možganska kap in tudi demenca. Obstajajo še številne druge.

Med bolezni možganov sodijo tudi tako imenovane kognitivne oziroma spoznavne motnje. To so: motnje spomina, mišljenja, govora, branja, pisanja, računanja, pozornosti, pa težave pri orientaciji, razumevanju, nezmožnost naučiti se kaj novega, presoja je slabša itd.

Možen je *blag upad kognitivnih motenj*, ki je lahko zelo zgodnja stopnja Alzheimerjeve bolezni, ko bolnik navaja blage težave z eno ali dvema ali več spoznavnimi funkcijami. Vendar bolnik še čisto normalno funkcioniira in lahko skrbi zase. Blage kognitivne motnje lahko napredujejo ali pa tudi ne.

Pri *težji obliki upada spoznavnih motenj* pa so prizadete številne možganske funkcije, kot so: mišljenje, orientacija, razumevanje, računske sposobnosti, sposobnost učenja, govornega izražanja, presoja ..., in bolnik že potrebuje pomoč, denimo, pri plačevanju računov, orientaciji po mestu itd. To že lahko predstavlja tako imenovano predstanje Alzheimerjeve ali katerikoli druge oblike demence.

POZNAVANJE

Ker postajamo Slovenci kot narod vse starejši in ker se bo vsakdo od nas enkrat postaral, če ne bo prej umrl, je dobro, da bi vsi poznali prve znake demence, da bi vedeli in se ves čas zavedali, kar je težko, da naš oče ali mama nista »žleht«, ampak sta zbolela! Torej bi morali vedeti, da so ljudje, ki kar naprej pripovedujejo ali sprašujejo isto, si zelo malo zapomnijo in mislijo, da jim kradejo, ki se zgubljajo, pozabijo pisati in brati, ki včasih ne poznajo več svojih otrok ali jih menjajo z možmi ali mamami, ki pozabljajo, da so že zajtrkovali, čeprav so jedli pred petimi minutami,

ki spravijo vroč likalnik v hladilnik itd., zboleli. Da so bolni, in da od nas pričakujejo predvsem podporo, razumevanje in veliko ljubezni.

Ob tem je dobro vedeti, da si lahko star in nimaš demence, lahko pa zboliš, kar se sicer zgodi redko, že pred petdesetim letom.

DEJAVNIKI TVEGANJA

Najpogostejša oblika demence je Alzheimerjeva bolezen, ki predstavlja več kot 65 odstotkov demenc. Vzrok za nastanek te bolezni ni znan. Po pogostosti ji sledijo demenca z Lewijevimi telesci, demence zaradi možgansko-žilnih bolezni (vaskularna demenca), frontotemporalna demenca, demenca pri Parkinsonovi bolezni, in demenca zaradi alkoholizma, AIDS-a, redko pa jo povzročajo tudi hormonske motnje, tumorji ali okužbe.

Starost je vodilni vzrok za demenco. Če dolgo živimo, se temu dejavniku tveganja ne moremo izogniti. Pred 65. letom zboli za demenco le en odstotek ljudi. Vzrok pri tistih, ki zbolijo prej, je navadno deden. Po 65. letu zbolevanje strmo raste. Pri osemdesetih ima demenco že vsak tretji posameznik oziroma posameznica, pri devetdesetih pa vsak drugi.

Ženski spol je prav tako dejavnik tveganja. Med osebami z demenco je žensk dvakrat toliko kot moških. Nekateri znanstveniki menijo, da je tako zaradi upada hormona estrogena, ki ga je v menopavzi manj. Nekateri to pojasnjujejo tako, da ženske, ki so jemale ta hormon zaradi težav z menom, ne zbolevaljo tako pogosto za demenco. Dokončne razlage, zakaj so takšne razlike v pojavnosti demence med spoloma, ne poznamo, sicer pa na to temo po svetu teče vrsta raziskav.

Možgansko-žilne bolezni povzročajo vaskularno oziroma žilno demenco. Mednje sodijo: ateroskleroza, visok krvni tlak, povišan holesterol in možganska kap.

Sladkorna bolezen tipa 2 prav tako predstavlja dejavnik tveganja za demenco. Downov sindrom: skoraj vsi, ki ga imajo, po 40. letu zbolijo za to ali ono obliko demence ... Znani vzroki so še: kajenje, alkoholizem, drogiranje itd.

IN POTEM?

Če pri svojcu opazimo znake demence, mora najprej k splošnemu zdravniku. Če noče v ambulanto, saj on vendar ni bolan, mu recite, naj on vas pospremi do zdravnika. Ker je strah vas. Prej pa zdravnika pokličite, da bo vedel, zakaj je svojec z vami.

Če bo zdravnik posumil na demenco, bo vašemu svojcu dal napotnico za psihiatra ali nevrologa. Žal je čakalna doba katastrofalno dolga. Marsikje skoraj leto dni!?

In če je očetovo ali mamino stanje res hudo, ga/jo lahko peljete na psihiatrično urgenco, ki je domala v vseh večjih slovenskih krajih.

HUDO ZA SVOJCE

Dejstvo je, da svojci demenco težko dojamejo in sprejmejo. Zato je pomembno, da svojci bolezen spoznajo in jo notranje posvojijo. Šele potem lažje zaživijo s svojim bolnim svojcem, sami s seboj in z okolico. Dobro je vedeti še tole: ko bolezen napreduje, potrebuje bolnik 24-urno ljubečo skrb in nadzor.

Sicer na svetu vsake štiri sekunde nekdo zboli za demenco, ki postaja globalna bolezen 21. stoletja. Na svetu živi že okoli 47 milijonov ljudi z demenco, v Evropi 9 milijonov, v Sloveniji okoli 33 tisoč bolnikov. Najmlajši bolniki so stari med 30 in 40 let. Do leta 2050 se bo zaradi staranja prebivalstva število bolnikov podvojilo.

Zastrašujoče je dejstvo, da število obolelih narašča hitreje kot razreševanje te problematike v naši državi. Zato bo drama Oče francoskega avtorja Florianja Zellerja gotovo naletela na velik odmev. Hkrati bo tudi opomin vsem zdajšnjim in bodočim slovenskim vladam ter drugim pristojnim službam, da se končno zganejo, zgradijo več javnih domov tudi za osebe z demenco in po dvajsetih letih »priprav« sprejmejo zakon o dolgotrajni oskrbi, ki bo omogočal ob družbeni oskrbi seniorjem bivanje doma.

Ne pozabimo, da smo vsi ljudje. Tudi osebe z demenco. In vsi si do konca življenja zaslužimo dostojanstvo in spoštljivo ter kakovostno obravnavo!

PRVI ZNAKI DEMENCE SO:

1. postopna izguba spomina,
2. težave pri govoru,
3. osebnostne in vedenjske spremembe,
4. nezmožnost presoje in organizacije,
5. težave pri vsakodnevnih opravilih,
6. iskanje, izgubljanje in prestavljanje stvari,
7. težave s krajevno in časovno orientacijo,
8. neskončno ponavljanje istih vprašanj,
9. spremembe čustvovanja in vedenja ter
10. zapiranje vase in izogibanje družbi.

ALI LAHKO DEMENCO PREPREČIMO?

1. Vsaj trikrat tedensko bodite telesno aktivni po 20 minut in redno hodite v naravo!
2. Čim dlje umsko delajte!
3. Živite umirjeno in bodite družabni!
4. Zmanjšajte telesno težo, če ste pretežki!
5. Jejte čim več zelenjave in sadja in ne pretiravajte s soljo.
6. Pri alkoholu bodite zmerni, vsak dan pa popijte dovolj vode!
7. Po napornem fizičnem ali umskem delu si vzemite čas tudi za počitek.
8. Izogibajte se mastni hrani.
9. Nehajte kaditi!
10. Nadzorujte svoj krvni tlak, sladkor in holesterol!

Neva Železnik je novinarka in avtorica knjige *Temne sence demence*.

Branko Završan, Andrej Murenc, Manca Ogorevc

**PRVIČ
V SLG CELJE**

**LAREN
POLIČ
ZDRAVIČ,**
avtor glasbe

Laren Polič Zdravič (1986) je leta 2009 diplomiral na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, smer Trženje in tržne komunikacije. Leta 2013 je pridobil certifikat Avdio inženiringa na SAE Inštitutu v Ljubljani, leta 2016 pa zaključil magistrski študij kompozicije za filmsko glasbo na Univerzi v Edinburgu (MSc Composition for screen). Je skladatelj sodobne elektronske in instrumentalne glasbe. Sklada glasbo predvsem za gledališke predstave in filme (skupaj je napisal glasbo za 30 predstav, celovečerni film in nekaj kratkih filmov). Sodeluje z režiserji Anjo Sušo, Markom Čehom, Andrejem Jusom ..., v zadnjem času z Aleksandrom Popovskim, Nino Šorak in Jernejem Kobalom. Redno sodeluje z Mestnim gledališčem ljubljanskim.

**PRVIČ
V SLG CELJE**

Foto Uroš Hočevar

**ŽIVA
ČEBULJ,**
asistentka lektorja

Živa Čebulj je prevajalka iz francoščine, lektorica, redaktorica in literarna kritičarka. Diplomirala je leta 2013 iz slovenščine in francoščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Je avtorica več knjižnih prevodov (Emmanuelle Pagano *Jamski najstniki*, Jérôme Ferrari *Pridiga o padcu Rima*, Mathias Enard *Pripoveduj jim o bitkah, kraljih in slonih*, Philippe Besson *V odsotnosti moških*, Jean Genet »ONA«).

Prevaja tudi dramska besedila (Jean Genet, Andersson in Ulvaeus, Jean-Michel Ribes) in poezijo (Valérie Rouzeau, Pierre Soletti, Andrée Chedid). Kot gledališka lektorica je aktivna v Šentjakobskem gledališču Ljubljana, kot lektorica in redaktorica pa redno sodeluje z Mestno občino Ljubljana ter s Hišo poezije in eBesedami (Modiano, Bobin, Maalouf, Svetina, Velter, Wolf, Makine). Je tudi avtorica več spremnih študij in esejev (Modiano, Pagano, Colette, Marceline Desbordes-Valmore, Philippe Besson, Lojze Kovačič in Nathalie Sarraute).

Kot učiteljica slovenskega jezika na Francoski osnovni šoli v Ljubljani si je pridobila pedagoške izkušnje, ki jih sedaj uporablja pri pripravi različnih jezikovnih in govornih delavnic.

PRIPRAVLJAMO

Svetlana Makarovič

KOSOVIRJA NA LETEČI ŽLICI

Predstava za otroke

Režiser Matjaž Latin

PREMIERA 5. OKTOBRA 2018

Wikivir o kosovirjih poroča takole:

»Kosovir, mali (*Cosovirus ferus ululans*) je zanimiva žival, ki živi v Kosoviriji. Kosovirje delimo na radovedne in neradovedne. Imajo črn kožuh, ki se odlikuje po izredni mehki. Krasi jih dolg, košat rep, ki se navadno končuje v čopek. Kosovir ima v gobčku šestnajst ostrih zob, s katerimi razkosava paradižnike, ki so glavna kosovirska hrana.

Kosovirji so večinoma ljubke in družabne živali, ne smemo pa jih dražiti ali celo prehitro zbujati iz spanja. Takrat pobesnijo, praskajo in glasno vreščijo ter kosovikajo. Izjema so neradovedni kosovirji, ki pa so manj razširjeni. Obe vrsti prebivata v žlicah, na katerih rastejo paradižniki. Z žlicami se tudi premikajo po zraku.

Bližnji sorodniki: skovir, polh, zvijavt.

Daljni sorodniki: vse, kar je puhastega, toplega, živahnega in nagajivega, pa tudi lenuhastega.

Deželo Kosovirijo je izredno težko najti, ker ni ustreznih prometnih zvez, razen tega tudi ni označena na zemljevidih iz preprostega razloga, ker je zdaj tu zdaj tam.«

Svetlana Makarovič je legenda slovenske literarne scene. Diplomirana igralka se veliko večino svojega življenja preživlja kot prekarno zaposlena pisateljica, glasbenica in performerka. Enako dejavna je kot pesnica, pravljicaarka in pisateljica za otroke in odrasle, kakor tudi kot družbeno angažirana zagovornica idej francoske revolucije.

Generacijam otrok je podarila vrsto novih bitij, ki so v ponarodeli obliki prisotna v zavesti malih in velikih ljudi naše dežele. Sapramiška, Kosovirji, Gal iz galerije ... je le nekaj njenih domišljjskih otrok, ki se bodo zanesljivo starali skupaj s prihajajočimi pokolenji naše rodne grude.

Kosovirji so se rodili leta 1975, nastopajo v dveh knjigah in treh gledaliških igrah.

Radovedna kosovirka Glili si nekega dne želi odpotovati proti severojugovzhodu, kjer bi rada v živo spoznala čudna bitja, ki hodijo po dveh nogah, katerih mladičem se vidijo popki in ki sami sebi pravijo ljudje, živijo pa v Človekariji. S seboj povabi tudi prijatelja Glala. Popotne dogodivščine razposajena kosovirčka vodijo čez krokodiljo deželo preko Sovirije, kjer srečata Sovo, nato še Goske, Vohljačka, Cepetalo, Deževno teto itd., in se po razočaranem soočenju s »človekarji« vesela vrneta domov v Kosovirijo.

SPONZORJI IN PARTNERJI SLG CELJE V SEZONI 2018/19

SPONZORJI SLG CELJE

Glavni medijski pokrovitelj

Generalni radijski pokrovitelj

PARTNERJI SLG CELJE

ALPINA
BROADWAY NYC FASHION

CAFFE STUDIO
GOSTILNA MATJAŽ
CELJSKE LEKARNE

KOMPAS CELJE
LEKARNA HUS
MLADINSKA KNJIGA CELJE
OPTIKA SALOBIR
OSREDNJA KNJIŽNICA CELJE

Z VAŠO POMOČJO SMO ŠE USPEŠNEJŠI. HVALA!

Lučka Počkaj, Branko Završan

Florian Zeller

THE FATHER

(Le Père)

Tragic farce

Translator **Andraž Ravnik**

Director **Jernej Kobal**

Dramaturg **Tatjana Doma**

Set Designer **Urša Vidic**

Costume Designer **Alan Hranitelj**

Composer **Laren Polič Zdravič**

Language Consultant **Jože Volk**

Lighting Designers **Urša Vidic, Jernej Kobal, Uroš Gorjanc**

Assistant Language Consultant **Živa Čebulj**

CAST

Anne, André's daughter, Woman **Manca Ogorevc**

André, old man **Branko Završan**

Man, Pierre **Andrej Murenc**

Laura, Woman, Martine **Lučka Počkaj**

Stage Manager Anže Čater • *Prompter* Simona Krošl • *Lighting Master* Uroš Gorjanc • *Sound Master* Drago Radaković • *Property Master* Roman Grdina • *Front-of-House Manager* Dani Les • *Hair Stylists* Marjana Sumrak, Andreja Veselak Pavlič • *Wardrobe Masters* Melita Trojar, Mojca Panič • *Head of Construction* Gregor Prah • *Assistant Technical Manager* Rajnhold Jelen • *Technical Manager* Miha Peperko • *General Manager* Tina Kosi, M.A.

OPENING **28 SEPTEMBER 2018**

Written in 2012 by the French playwright of the middle generation Florian Zeller (b. 1979), *The Father* is an elusive account of a demented father and his closest relatives who are dealing and coping with his debilitating disease. The author has won several most prestigious awards for his play. The play has been staged all over Europe, including the West End in London, and Broadway in New York. Due to his acuity and international success, Zeller has often been compared to the French theatre »star« Yasmina Reza.

In *The Father* Zeller manages to lure us smartly into the world of a demented patriarch André by making us see the world through his eyes, and not through the eyes of his daughter Anne, her partner Pierre, or his caregiver. André is struggling hard to make sense of his increasingly perplexing world. His condition, manifested at different levels, is rapidly deteriorating. As the story unfolds, it continues to undermine our expectations and occasionally feels like a thriller, especially when perfect strangers show up in the father's flat, giving it a touch of weird Pinteresque black comedy.

As a result, one cannot say for a fact that we are in André's flat. Likewise, one cannot be absolutely certain whether the father has one or two daughters. If two, why does his other daughter, Elise, never come to visit him? Does Anne live in London or in Paris? Who are the strangers entering André's world? Are they seen only by the patient? How come we can see them too?

The play skilfully manipulates with the notion of time, probably in a similar vein as time is perceived by sufferers from Alzheimer's disease. On the other hand, it is fairly straightforward and seemingly uncomplicated. Nonetheless it makes us pose a Pirandellian question on the nature of the truth, and what is the reality of ours actually like.

The Father is a proficiently written play tackling not only the problem of dementia or Alzheimer's disease, but also the cruelty of love between parents and children and the boundaries of patience, as well as how a parent-child relationship becomes inverted in old age when a child becomes a carer, and vice versa. Not only is it challenging to deal with one's parents' mental decay, but it is even more frustrating when one has to take decisions for them, since the inverted roles of a caregiver and a person-in-care are neither obvious nor in our nature.

